

SÖRMLANDSLÅTEN

1981

NR 2

SÖRMLANDSLÅTEN distribueras
till medlemmarna i Södermanlands
Spelmansförbund och Sörmländska
Ungdomsringen. Pren.pris 40:-/år
Insättes pg 12 24 74 - 0 adress
Södermanlands Spelmansförbund.
Skriv pren. på talongen.
Förbundets adress: c/oAndersson
Knoppäng, 640 25 Julita.

Innehåll

2. Redaktören har ordet
3. En stilla undran
3. OBS !
3. Svensk folkmusik på undantag
4. "Bondpaganini"
7. Spelmansförbundets hus i Malmköping
8. Speltips
9. Adresslista
13. Metallarbetaren Gustaf Eriksson

Omslagsbilden: Pojke från Österåker. Detalj ur "Humleskörd" av J.W.Wallander.

Ansvarig utgivare:
Henry Sjöberg
Redaktionsadress:
c/o Berglund, Brahegatan 7 A
114 37 Stockholm

Upplaga: 2000 ex

Redaktören har ordet:

KÄRA LÄSARE!

Så drabbas Du åter av ett nummer av vår tidning. Den här gången med lite annorlunda innehåll. Huvuddelen av tidningen ägnas åt Gustav Ericsson. Vi har talat om vid flera tillfällen att vi ville presentera landskapets store upptecknare av folkmål-folksägnar och lekar. Vi i redaktionen är glada över att det äntligen blir av. Att så har blivit fallet kan vi tacka en ny medarbetare för. Det är Bert Persson, välkänd för de flesta folkdansare. Artikeln är ett av hans specialarbeten på Danshögskolan. Där går han tredje året och när tidningen kommer ut är han utexaminerad danspedagog. Vi vill tacka honom för att vi fått presentera hans artikel och även önska honom lycka till på hans nya verksamhetsfält.

Artikeln kan vid första anblicken verka lång men vi lovar Dig att Du inte kommer att ångra Dig om Du ger Dig tid att läsa den till slut.

I övrigt har vi som vanligt ett inlägg från Bernt Olsson. Denna gång om förbundets "nya" hus i Malmköping.

Ingvar svarar för ett debattinlägg om folkmusiken i Sveriges Radio. Jag tar för givet att Ni alla håller med honom om att det egentligen är en kulturskandal av stora mått det han presenterar.

Utöver detta har han en presentation av "virtuoslåtar". Meningen är att detta skall vara första artikeln i en liten serie om folkmusiken på annorlunda sätt.

Läs och spela!

Till sist - rekommendera gärna Sörmlandslåten till Dina vänner!

Vi skulle så gärna vilja ta tillfället i akt att göra en liten påstötning - om Du inte redan har betalt Din medlemsavgift - gör det!

Vi skulle bli så glada!

Om Ni sköter Er bra så lovar vi att visa hur glada vi blivit i nästa nummer av Sörmlandslåten.

Om Du slarvat bort postgironumret så är det 12 24 74-0. Summan Du skall betala är 50 kronor.

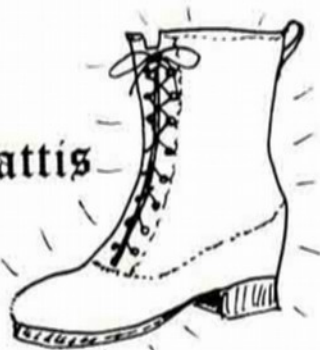
Som framgår av en specialartikel på annan plats i tidningen så disponerar förbundet ett kulturhus i Malmköping. Vi tycker det är stimulerande men inser också vårt ansvar. Det är mycket som måste göras och vi behöver hjälp. Känner Du på Dig att Du skulle vilja göra en insats någon dag i sommar?

Vi behöver alla typer av hantverkare, snickare, murare, römmokare, elektriker, målare samt allmänt händiga. Hör av Dig till Bernt Olsson telefon: 0157/206 36 så samordnar han verksamheten.

Grattis

Izzy Young

I samband med Spelmansförbundets årsmöte hade vi bokauktion. Bakgrunden var den att Gustaf Wetter i sitt testamente angivit att hans bibliotek skulle tillfalla Spelmansförbundet och vid eventuell försäljning de influtna medlen tillfalla folkmusikfonden. Styrelsen beslutade att hålla auktion på böckerna samt att i första hand bjuda ut böckerna till förbundets medlemmar. Nåväl, auktionen hölls och nettot blev över all förväntan, 7.500 kronor. Vi vill här passa på tillfället att tacka - i första hand Millis Wetter för hennes fantastiska hjälpsamhet samt alla förbundets medlemmar som hjälpte till att pressa priserna i höjden vilket medförde ett så fint resultat.

I samband med årsmötet hände ytterligare en sak som vi anser bör få spridning. En f.d.spel- och dansgrupp i Stockholm "Fioler och fötter" hade beslutat att resterande medel efter föreningens upplösning skulle doneras till folkmusikfonden. Donationen löd på 9.000 kronor och vi vill varmt tacka bidragsgivarna.

Jag tycker att detta är ett lovligt initiativ. Så - har Ni några kontanter som ligger och dräller och som Ni har svårt att placera - då är lösningen enkel - postgiro 71 55 33 - 6 Folkmusikfonden är svaret på Era plågor.

Henry Sjöberg

”MOTIVERING: Izzy Young är det nav kring vilket folkmusiken och folkdansen i Stockholm snurrar. Under stora uppoffringar driver han sitt Folklore Center, enbart besjälad av sin kärlek till den svenska folkmusiken. För svensk publik introducerar han också folkmusik och danser från hela världen.”

citat ur På Stan

J huvudet på en spelman

Ingvar Andersson

OBS!

En stilla undran

Jag sitter här med ett exemplar av tidningen Land i min hand. I en artikel säger sig Gunnar Ternhag från Dalarnas Museum presentera landets alla spelmansstämmor i sommar. Men det gör han inte.

Konstigt nog är alla spelmansstämmor i Södermanland utelämnade.

I år ordnades i Stockholm av Kulturnämnden och Stockholms parkteater en spelmansstämma, en efterföljare till stämmorna i Hagaparken. De tidigare medverkande organisationerna har varit Stockholms spelmansgille, Upplands spelmansförbund och Södermanlands spelmansförbund. I år ställde inte Södermanland upp på det arrangemanget. Varför? Jo, av två skäl.

Dels skulle ingen ersättning utgå för deltagande i stämman, spelmän skall som vanligt i alla sammanhang uppträda gratis, det är väl roligt att få spela o.s.v. Och så kan man lifta dit och hem så har man inga resekostnader.

Det andra skälet var att arrangörerna endast 12 dagar före stämman, den var bestämd till den 24/5, flyttar den till den 28/5. Den skulle alltså vara samtidigt med vår egen sekelskiftesstämma i Södertälje.

Svensk folkmusik på undantag

Tänk om en kväll i radio kunde se ut så här:

- 18.00-19.00 Låtlådan, folkmusikalskarnas önskeprogram, presenterat av Henry Sjöberg.
- 19.00-19.30 Vallåt och kohorn, Valter Ramsby berättar om och spelar på instrument från fäbodkulturen.
- 19.30-19.50 Folk och Rackare sjunger och spelar.
- 19.50-20.35 O, tysta ensamhet. Jan Ling berättar om en melodi i förvandling.
- 20.35-21.10 Gammeldax spelar gammeldags musik.
- 21.10-21.40 Polskans gång. Råjäs-Jonas spelar och berättar om polskans utveckling i Boda.
- 21.40-22.10 En visa vill jag sjunga. Svea Jansson från Åbolands skärgård presenteras.
- 22.10-22.30 Folkton i kyrkomiljö med Nyköpingshus spelmansgille.

Nästan alla musiksorters företrädare tycker att dom får för lite programtid i Sveriges Radio-TV. För en tid sedan önskade en musikskribent i Sveriges mesta kvällstidning inte bara en kväll med pop-program utan en egen radiokanal för den typen av musik. Vilken tanke! Den enda musikgenre som lyckats genomföra detta hittills är den s.k. seriösa musiken, som till stor del abonnerat på radions program 2.

I Sveriges Radios programutbud finns för närvarande bara ett program i veckan som har en fast tid och är ägnat åt svensk folkmusik. Det är folkmusikmagasinet Filikromen, som i näder fått 30 minuter på tisdagskvällarna.

Flera undersökningar har vid olika tidpunkter gjorts som visar hur stor eller hur liten del av programtiden som ägnas åt olika typer av musik. Det har alltid visat sig att den svenska folkmusiken nästan inte ens fått plats i skamvrån i programrummet. Att det är så fortfarande är lätt att konstatera. Köp Röster i Radio-TV och läs så får ni se. Det gjorde jag.

Sveriges Radio-TV:s totala sändningstid under vecka 20 var ca 32.530 minuter. Av dessa 32.530 programminuter avsattes hela 45 minuter för sändning av program som i RTV:s programtidning var rubricerade som svensk folkmusik. Folkmusiksverige bockar och tackar !!! Mer angeläget var det att presentera utländsk folkmusik, som fick hela 95 minuter av sändningstiden. Den afroamerikanska traditionen d.v.s. jazzen, fick så mycket som 500 minuter, det räckte faktiskt till ett program varje dag och till två program två dagar. Kvar av sändningstiden för veckan är då 31.890 minuter. Större delen av den tiden användes faktiskt till musikprogram.

Det kan vara intressant att jämföra den svenska traditionella musikens plats i programmakarnas hjärta med den "seriösa" musikens. Ett tonsättarnamn som förekom i stort sett varje dag och ofta flera gånger i olika kanaler var Mozart. Wolfgang Amadeus fick i ett enda program mer tid än hela det svenska folkmusikutbudet för hela veckan. Det, kära lyss... förlåt läsare är balans i programutbudet det.

Fler jämförelser. Sveriges Radio har för den seriösa musiken en hel symfoniorkester av hög klass anställd. S.R. driver en skola för utbildning av musiker till sådana orkestrar. Man satsar mellan 50 och 60 miljoner kronor på en modern konserthall. Allt detta är satsningar som helt saknar motsvarighet för andra musiktyper. Den enda genre som lyckats få en liten smula med från den rike mannens bord är jazzen, där S.R. tidvis håller sig med eget storband.

Den svenska folkmusiken värderas till ca 1,5 promille av sändningstiden en normalvecka. Man får osökt känslan av att S.R. försöker tiga ihjäl en kulturskatt som kvalificerade bedömare inom och utom landet anser vara bland de rikaste i världen.

Varför bär man sig åt så här? Tycker inte de programansvariga vid S.R. att svensk folkmusik är god underhållning? Eller saknar man på företaget producenter som kan och vill göra bra folkmusikprogram? Sveriges bästa sångare, musiker och musikgrupper kan man höra och se ganska ofta i radio och TV. Men det är mycket långt mellan gångerna som det förekommer bra folkmusikanter. Trots att det inom området finns många utövare som mer än väl uppfyller de högsta musikaliska och artistiska krav man kan ställa.

Är det för mycket begärt att svensk folkmusik får existera på samma villkor som t.ex. jazzen. Alltså med i genomsnitt ett program per dag. Och att man skaffar fram fler programmakare som är väl insatta i ämnet. Programtid finns utan att inkräkta på andra områden, det är bara att plocka bort en del repris av program som ena dagen sänds i en kanal, nästa dag i en annan.

'Bondpaganini'

Ingvar Andersson

Hur pass skickliga var de duktigaste spelmännen förr? Det är en fråga som ibland orsakar diskussioner spelmännen emellan. En ofta framhållen åsikt är att folk förr med dåliga instrument och av hårt och tungt arbete märkta händer ej kunde vara speciellt skickliga. Men är det sant? Vad har vi för källor idag som kan hjälpa till att bringa klarhet i den här frågan?

Det finns mycket skrivet om spelmäns skicklighet, men vittnesbörden är svårbedömda eftersom vi ofta saknar uppgifter om bedömarens musikaliska kunskaper.

Ett exempel från Södermanland: Sjuttioåtta kallades en spelman som levde under 1800-talet. Han tillhörde de bättre fiolspelmännen men kunde inte mäta sig med de absolut bästa. Om denne Sjuttioåtta skriver Anders Gustav Rosenberg att han var "en lantvirtuos å violin".

Rosenberg var vid den tiden kantor i Floda socken och hade avlagt stora musikedirektörsexamen. Om en sådan musikkbildad person kallar någon för virtuos så bör det rimligen betyda att denne spelman verkligen var bra på att hantera sitt instrument.

En spelman som enligt allas åsikt tillhörde de absolut bästa var Karl August Lindblom från Åndenäs. Han var en av de få som levde på sin musik. Han vandrade omkring i stora delar av Östergötland och Södermanland, var flitigt anlitad som festspelman och hade många elever. Lindblom kallades i folkmun för Näckstedt. En del av hans repertoar finns upptecknad efter elever till honom, notböcker finns bevarade efter honom och en hel del av hans låtar finns nedskrivna i vingåkersspelmanen Albert Gustavsson-Walls notsamling.

Om man jämför uppteckningarna efter Lindbloms elever med de låtar som Albert Gustavsson-Wall har efter Lindblom ser man snart att de melodier som Lindblom lärde ut till eleverna inte tillhörde de svåraste i hans repertoar. Om Albert Gustavsson-Wall skrev av ur Lindbloms notböcker eller tecknade ned låtar efter Lindbloms spel vet jag ej, de har endast kommentaren "efter Lindblom". Men där finns i alla fall en del bravurnummer. Av de låtarna syns det att när Lindblom skulle visa sin storhet som spelman så stämde han om fiolen. De här exemplen tror jag kan tjäna som ett ganska bra mått på Lindbloms skicklighet både med stråke och fingrar.

D-A-D-G "Götlands-polska" Lindblom

Polska Lindblom

E-A-F-F

Lindblom

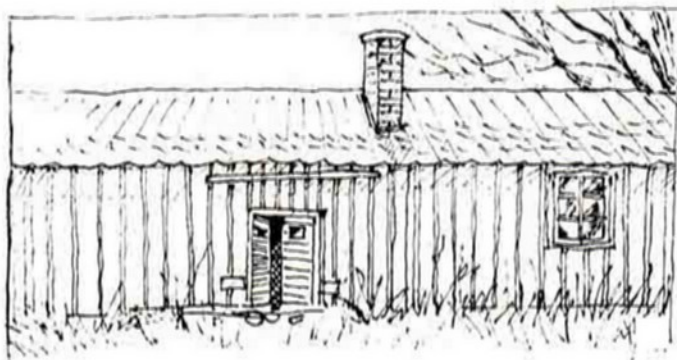

E-A-F-F

Lindblom

forts. sid. 8

Spelmansförbundets hus i Malmköping

Bernt Olsson

Beskrivning:

Timrat envåningshus med två rum och två kök. Ingång mittpå. Vänstra delen av huset är från 1700-talet eller äldre. Lågt i tak. Bastanta bjälkar och breda bräder. Tegeltak. Rödfärgat. Stabilt. Vackert. Beläget mellan Gästgivargården och Hembydsgården i Malmköping.

Inventarieförteckning:

Zinkdiskbänk	obeskrivligt derangerad.
Slasktratt	emaljerad, fläckig, omgiven av möglig väggpapp och några hundra rostiga nubb.
Elledningar	gamla.
Målning	av obestämbar grönaktig kulör. Mycket nött
Tapeter	gamla, grå med skära blommor.
Tapetstumpar	med femtiotalsfula mönster. Fastspikade.
Spis	av märket Husqvarna med jugendornament och rostigt plåtrör, täckt med nedrasad sot samt murbruk.
Skafferi	med buckliga tapeter och lösa hyllor och gammal sockerlåda, innehållande fuktiga Allers från 1950.
Spikar	inslagna i väggarna. Bra att hänga nycklar och annat på.
Fönster	med nedrasat kitt och spretande stela pappersremor samt torra flugor och geting-mummier.
Spindelväv	med sågspån i.

Vi tänker oss tillbaka tvåhundra år i tiden. Vi befinner oss på landsvägen mot Nyköping och kommer just fram till Lilla Malma kyrkby. Fålen yvs och hjulet dammar. Vi passerar sockenstugan och vårdshuset Antonia på vänster hand. Några soldater sitter under de lummiga träden. Vi hör täta återskall av yx i björk och tall. Man röjer fortfarande uppe på heden, Södermanlands regementes nya exercisplats. En nyplanterad allé leder upp mot regementets väldiga timrade tyghus och regementschefens Salon bakom torvtäckta vallar vid sidan av medeltidskyrkan med dess stapel.

Regementschefen Siegroth har visst planer på att anlägga en stad här mellan Hosjön och Sundbysjön, har vi hört. Där bortom prästgårdens många åldersgrå hus har en del hantverkare redan börjat bygga bostäder.

Till höger ser vi Länsmansbostället och Malma rusthåll (nuvarande Hembydsgården och Gästgivargården), sammanlagt mer än 20 byggnader. Uthusen ligger närmast vägen. Vi stannar vid Rusthållets stora lada. Den används som regementssjukhus. Regementet har köpt gården. I mangårdsbyggnaden håller officerarna till. (Huset är faktiskt landets första militärakademi!) En allé leder ner mot gårdsplanen, och rakt framför oss mellan träden - där blinda gubben med liran står - skymtar en grå flygelbyggnad. Drabbade av plötslig, profetisk klarsyn utbrister vi: - När tvenne århundraden förgångit, skal uthi thenna bygnad Södermanlandz speelmanzförbund inhyyst warda!

Och så! Vi spådde rätt! När vi nu återvänder till nutiden kan vi konstatera att Malmköpingsortens hembygdsförening upplåtit huset till spelmansförbundet och att Flens kommun anslagit 10.000 kronor till dess upprustning. Låt oss gå in och se hur här ser ut idag!

Ach, hvad för en usel koja! Bräckta rutor, brutna lås! Men ändå... Det är egentligen ett vackert och stabilt timmerhus, och den som har anlag för visioner kan lätt i andanom se hur fint här kommer att bli, när spelmansförbundets 650 medlemmar strömmar till med sina verktyg, färgburkar och tapetullar.

Vi går in i köket, dunkelt, ålderdomligt, fuktigt och svalt. Takpappen hänger och blottar limstrukna, flagnade bjälkar. På golvet knaggliga bräder ligger sand, murbruk, fastkletat papper, korkmattsbitar och inblästa höstlöv. En skäggig man i bruna kläder sitter vid fönstret. Hans blickar är oavvänt riktade mot den gamla vackra murspisen och den i generationer nötta vedlåren av entumsbräder. I handen håller Mats Mattsson (ty det är verkligen han) en penna, och dy-medelst fäster han på sitt ritblock inredningsdetaljer, som fångat hans intresse.

Här har människor bott. Malmköpings trädgårdsmästare Nils-Hugo Widén berättar att hans far och gästgivaren var inne och hälsade på en gammal tant som bodde i den här delen av huset. Hon var arbetsam, gästfri och spendersam. De hade hjälpt henne med något, och hon bjöd på kaffe. Så tog hon fram en öppnad halvliter, ryckte ur korken och kastade den i vedlärn.

-Inte ska väl tant kasta bort korken!

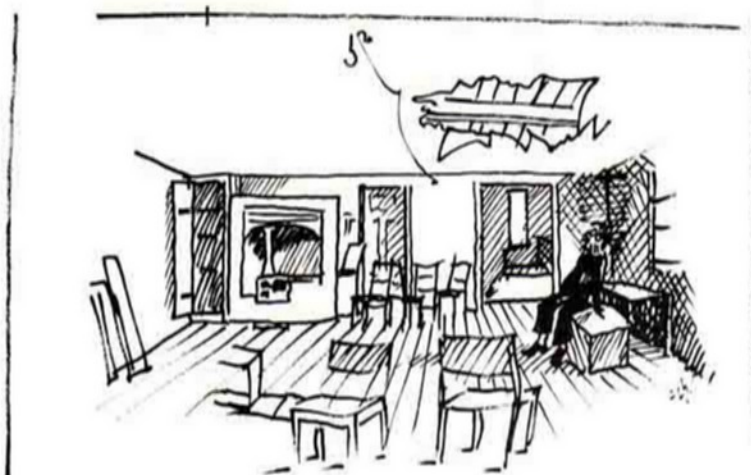
Men hon svarade nästan förtrytsamt:

-Å, då här ä le inget på två karar!

Då var det liv och rörelse på gården med mycket folk och många hästar och andra kreatur. Nu är det öde, men hem-

bygdsföreningen och spelmansförbundet får hjälpas åt att inplantera nytt liv i denna underbart vackra och minnesrika miljö!

Gästgivargårdens s.k. parstuga är från början en enkelstuga med lerstruken och stänkmålad farstu, kammare och kök. Senare har ytterligare ett par rum tillbyggs. Dessa är inte i så stort behov av reparation, men husets äldre delar kräver verksamhet av många kärleksfulla händer. Skavankerna är dock ytliga, och resultatet kan bli ett mycket vackert folk-musikcentrum i finast tänkbara kulturmiljö. Äcke det gudomligt?

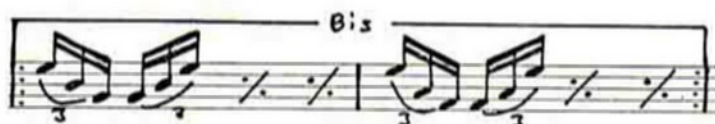

Speltips

Notbilden är noterad för fiol stämd E-A-F-F. Det är viktigt att stämma rent och att när man spelar vara noga med att sätta fingrarna exakt rätt, först då har man nytta av den klang den omstämda fiolen ger. När notbilden ser ut så här:

börja alltid med uppstråk (tecknat V). Det underlättar spelet mycket. Försök också att ha en mjuk handled på stråkamen så går det bättre. Där det står Bis så betyder det att man spelar den inramade biten två gånger.

För er som tycker att de andra låtarna i det här numret ser för svåra ut har jag tagit med en hambopolka, också hämtad ur Albert Gustavsson-Walls notböcker. Den är också ett intressant exempel på hur man omkring sekelskiftet spelade tvåstämmigt.

Det finns nämligen i den här notsamlingen bland annat en bok med handskrivna melodistämmor och en bok med "violino secundo", alltså andra fiolens stämma. Om man tittar på andrastämman så ser man att den till största delen består av ett rytmiskt komp. Hela första reprisen är sådan. Andra reprisen är lite blandad mellan enkelt stämspel och komp.

Noterna till hambopolkan finns på tidningens baksida.

Håll till godo!

SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND

Adress: Box 289 151 24 Södertälje
 Postgiro: Medlemsavgifter 12 24 74 - 0 Övrigt 28 91 06 - 7

STYRELSEN

Ordf.	Ingvar Andersson	Knoppäng	640 25 Julita	016/82047
Sekr.	Christina Frohm	Björnstigen 127	171 72 Solna	08/856902
Kassör	Eivor Andersson	Knoppäng	640 25 Julita	016/82047
V.ordf.	Henry Sjöberg	Skånegat. 86	116 37 Stockholm	08/7148421
Ledamot	Bernt Olsson	Landsvägsgat. 19	640 32 M-köping	0157/20636
	Matts Mattsson	Mariebergsv. 6	640 31 Mellösa	0157/60597
	Erik Walberg	Creutzgat. 1	112 44 Stockholm	08/525683
Suppleant.	Irène Sjöberg	Skånegat. 86	116 37 Stockholm	08/7148421
	Britt Svanström	Eriksbergsväg. 6	641 32 K-holm	0150/19325
Revisorer	Ellert Skog	Ringvägen 8	611 35 Nyköping	0155/14220
	Gustaf Nordin	Lindhäll Runtuna	611 90 Nyköping	0155/41223
Suppleant	Bo Björkman	Rustmästväg. 5	632 33 Eskilstuna	016/420715

Arbetsgruppen för arkiv och inspelningsfrågor

Sammank. Matts Mattsson Mariebergsväg. 6 640 31 Mellösa 0157/60597

RedaktionskommitténFrån Spelmansförbundet

Sammank.	Henry Sjöberg	Skånegat. 86	116 37 Stockholm	08/7148421
	Ingvar Andersson	Knoppäng	640 25 Julita	016/82047
	Bernt Olsson	Landsvägsgat. 19	640 32 M-köping	0157/20636
	Irène Sjöberg	Skånegat. 86	116 37 Stockholm	08/7148421

Från Sörmländska Ungdomsringen

	Tord Jonsson	Jupiterväg. 15	611 60 Nyköping	0155/81788
	Gunnar Mårdberg	Pilvägen 3	642 00 Flen	0157/11517
	Sol-Britt Sundvall	Ö. Bergsgat. 24 G	611 34 Nyköping	0155/11274

Valberedningen

Sammank. Arne Blomberg Insektsväg. 10 611 63 Nyköping 0155/86282

SPELMANSSTÄMMOR I SÖDERMANLAND

20 juni Julita Skans
 21 juni Malmköping. Gubbstötstävling
 29 augusti Grassagårdstämman, Strängnäs
 5 september Sparreholmsträffen

SÖRMLÄNDSKA SPELMANSLAG- OCH GRUPPER 1981

BOTKYRKA SPELMANSLAG

Georg Malmkvist Sägstugevägen 17 146 00 Tullinge

FLENS SPELMANSLAG

Erland Eriksson Bergsgat. 20 642 00 Flen 0157/11403

GILLBERGA SPELMANSLAG

Bror Nyzell Nyhemsvägen 5 633 69 Eskilstuna 016/25340

OAXENS SPELMÄN

Staffan Eriksson Uddvägen 10 104 42 Stora Vika

OXELÖ GILLES SPELMÄN

Arne Jansson Pulpetvägen 5 613 01 Oxelösund 0155/30392

KATRINEHOLMS SPELMANSLAG

Britt Svanström Eriksbergsväg. 5 641 32 K-holm 0150/19325

KRINGELBITARNA

Stig Söderström Kolleke 150 10 Gnesta 0158/11144

MALMABYGDENS SPELMANSLAG

Bror Andersson Hemgatan 6 640 32 M-köping 0157/20489

NYKÖPINGS SPELMANS GILLE Ringvägen 8 611 35 Nyköping 0155/14220

NYKÖPINGS PENSIONÄRSFÖRENINGENS SPELMANSLAG

Gunnar Eriksson Ringvägen 37 B 611 35 Nyköping 0155/11285

REKARNE FOLKDANSGILLES SPELMANSLAG

Birgitta Björkman Rustmästarväg. 5 632 33 Eskilstuna 016/420715

SÖDERTÄLJE PENSIONÄRSFÖRENINGENS MUSIKGRUPP

Ahlin Wallin Syrenvägen 11 151 46 Södertälje 0755/14338

SÖDERTÄLJE SPELMANSLAG

Bo Roos Bodavägen 13 144 00 Rönninge 0753/51855

TROSA SPELMANSLAG

Helmer Johansson Björkö Västerlång 150 14 Vagnhärad 0156/20020

STRÅKDRAGET

Folke Andersson Sandgatan 2 A 641 45 K-holm 0150/12843

ESKILSTUNA NYCKELHARPOGRUPP

Rolf Gille Buxbomsvägen 11 633 47 Eskilstuna 016/124600

STRÄNGNÄS GILLES SPELMANSLAG

Håkan Frykmo Lärkträdsväg. 37 152 00 Strängnäs 0152/11271

BYGDEGILLET

Viveka Perers Sparrisgången 40 611 45 Nyköping 0155/10530

KLÅ OCH KNARVA

Lena Höög Nybrogat. 51 V 114 40 Stockholm 08/611676

JÄRNA LÅTGRUPP

Lennart Darsell Myrstugan 153 00 Järna 0755/70096

LÄGGESTA STATIONSORKESTER

Anna Widell Läggesta Stationshus 150 30 Mariefred

SÖRMLÄNDSKA UNGDOMSRINGEN

Postadress:

Sörmländska Ungdomsringen

Box 285

631 04 Eskilstuna

Besöksadress:

Distriktsexpedition

V:a Storgat. 7e

Eskilstuna 016/116940

Postgiro: 38 73 16 - 3

Bankgiro: 183 - 6295

H.ordf.	Ivar Schnell	Tessins väg 21	611 36 Nyköping	0155/13707
H.ordf.	Fritz Andersson	Esbjergsgat. 6	632 32 Eskilstuna	016/422962
H.medl.	Henry Sjöberg	Skånegat. 86	116 37 Stockholm	08/7148421

STYRELSE

Ordf.	Göran Jönsson	Glimmergången 3	632 34 Eskilstuna	016/424125
V.ordf.	Bengt Haraldsson	Myresjöгат. 3	643 00 Vingåker	0151/11077
Sekr.	Gunilla Pettersson	Rossviksväg. 11	633 70 Eskilstuna	016/21519
Kassör	Björn Gustafsson	Galleäгат. 37 D	633 51 Eskilstuna	016/115558
Studieled.	Göran Berglund	Björkhultsväg. 20C	632 29 Eskilstuna	016/421821
SIA-k.man	Inge Holgersson	Kvartsvägen 8	150 13 Trosa	0156/12880
SIA-k.man	Peter Koebner	Anneviksväg. 26	632 39 Eskilstuna	016/351027
Sektionsled.	Leif Gustavsson	Höststigen 7	144 00 Rönninge	0753/54814
Sektionsled.	Rita Ekgren	Brogränd 2 B	641 45 K-holm	0150/53823
Sektionsled.	Maud Karlsson	Skjutsareгат. 22 E	611 33 Nyköping	0155/86713
Suppleant	Gunnar Mårdberg	Pilvägen 3	642 00 Flen	0157/11517
Suppleant	Sol-Britt Sundvall	Ö. Bergsgat. 24 G	611 34 Nyköping	0155/11274

SEKTIONER

Dans-lek	Leif Gustavsson	Höststigen 7	144 00 Rönninge	0753/54814
o. musik	Sonia Waern	Hammartorpsгат. 9	642 00 Flen	0157/11133
	Birgitta Björkman	Rustmästarväг. 5	632 33 Eskilstuna	016/420715
	Erik Strandberg	Lilldalsväг. 40	144 00 Rönninge	0753/51071
	Ann Åberg	Katarina Bangat. 75	116 62 Stockholm	08/411652
	Arne Blomberg	Insektsväg. 10	611 63 Nyköping	0155/86282
Barn o. ungdom	Rita Ekgren	Brogränd 2 B	641 45 K-holm	0150/53823
	Kerstin Frykmo	Trädgårdsgat. 36 A	152 00 Strängnäs	0152/17546
	Lennart Andersson	Hästskoväg. 16 D	152 00 Strängnäs	0152/10682
	Inge Holgersson	Kvartsväg. 8	150 13 Trosa	0156/12880
Dräkt o. slöjd	Maud Karlsson	Skjutsareгат. 22 E	611 33 Nyköping	0155/86713
	Margit Kjellström	Renstigen 1	641 53 K-holm	0150/19310
	May Palmqvist	Uttermarksgat. 27	633 51 Eskilstuna	016/148590
	Anne Eriksson	Trosalundsgat. 9 E	150 13 Trosa	0156/13639
	Stig Axelsson	Snäckvägen 4	613 00 Oxelösund	0155/33281
Revisorer	Kjell Kolterud	Backavägen 2 E	641 37 K-holm	0150/15741
	Hans Lindqvist	Sågareгат. 6 A	611 32 Nyköping	0155/11418
Revisors-suppleanter	Birgitta Nierzwicki	Elmavägen 22	152 00 Strängnäs	0152/20093
	Hans Carlsson	Durkgat. 5	150 13 Trosa	0156/13664
Valbered. - sammank.	Henry Pettersson	Rossviksväg. 11	633 70 Eskilstuna	016/21519
	Eva Larsson	Kettsletorp	640 32 M-köping	0157/44069
Suppleanter	Lars Eriksson	Trosalundsgat. 9 E	150 13 Trosa	0156/13639
	Dan Stenmark	Villavägen 17	150 32 Stallarh.	0152/40516

FÖRENINGAR ANSLUTNA TILL SÖRMLÄNDSKA UNGDOMSRINGEN 1981.

0401 FOLKDANSLAGET PÅ NYKÖPINGSHUS	pg 20 56 71 - 1
c/o Anders Lind Ö. Bergsgat. 37	611 34 Nyköping 0155/11470
Ordf. Anders Lind -"	-"
0402 REKARNE FOLKDANS GILLE	pg 3 42 02 - 2
Box 76	631 02 Eskilstuna 016/122772
Ordf. Örjan Kindahl Spireaväg. 9	633 47 Eskilstuna 016/112286
0403 NYNÄSHAMNS FOLKDANSGILLE	pg 3 72 89 - 6
Box 51	149 01 Nynäsh-n 0752/16634
Ordf. Sune Höglind Båtsmansväg. 7	149 00 Nynäsh-n 0752/16634
0404 JÄRNA-TURINGE FOLKDANSGILLE	pg 64 62 07 - 1
Box 87	153 00 Järna 0755/71319
Ordf. Inga Eriksson Bergsgat. 6 A	153 00 Järna 0755/71319
0405 VERDANDIS FOLKDANSLAG	pg 46 22 52 - 8
Box 58	641 21 K-holm
Ordf. Harrieth Nilsson Jungfrugat. 3 C	641 31 K-holm 0150/51617
0406 FLENS FOLKDANSLAG	pg 38 30 89 - 0
c/o Gunnar Mårdberg Pilvägen 3	642 00 Flen 0157/11517
Ordf. Gunnar Mårdberg -"	-"
0407 VINGÅKERS FOLKDANSLAG	pg 430 47 80 - 2
c/o Maud Larsson Humlegat. 63	643 00 Vingåker 0151/11635
Ordf. Arne Sjöstrand Björkängen L 3	643 00 Vingåker 0151/30101
0408 MALMABYGDENS FOLKDANSLAG	pg 8 10 87 - 5
Box 28	640 32 M-köping 0157/20636
Ordf. Bernt Olsson Landsvägsgat. 19	640 32 M-köping 0157/20636
0409 NÄSHULTA FOLKDANSLAG	pg 92 85 19 - 8
c/o Gudrun Pettersson Lagradsgat. 12 C	632 33 Eskilstuna 016/425855
Ordf. Lennart Fredriksson Mellanvägen 22	633 69 Eskilstuna 016/25465
0410 FOLKDANSLAGET OXELÖ GILLE	pg 10 64 33 - 6
Box 60	613 01 Oxelösund 0155/36745
Ordf. Bo Pettersson Spjutvägen 12	613 00 Oxelösund 0155/33579
0411 SALEMS GILLE	
c/o Ohlsson Traststigen 34	144 00 Rönninge 0753/54802
Ordf. Henry Lindblad Svampstigen 127	144 00 Rönninge 0753/52988
0412 STRÄNGNÄS GILLES FOLKDANSLAG	pg 86 52 26 - 5
Box 179	152 00 Strängnäs 0152/17192
Ordf. Dan Stenmark Villavägen 17	150 32 Stallarh. 0152/40516
0413 ÖSMO HEMBYGDSGILLES FOLKDANSARE	pg 73 30 64 - 0
Box 87	148 00 Ösmo
Ordf. Börje Lillhannus Backluraväg. 3 A	149 00 Nynäsh-n 0752/14073
0415 TROSA FOLKDANSGILLE	pg 66 17 09 - 6
c/o Brita Lundström Box 57	150 13 Trosa 0156/16168
Ordf. Ing-Marie Carlsson Ö. Långgat. 31	150 13 Trosa 0156/16608
0416 SÖRMLANDS FLODA FOLKDANSLAG	pg 29 31 67 - 3
Basthagen Bie	641 90 K-holm 0150/26161
Ordf. Torgny Eriksson Fimta	640 23 Valla 0150/60075
0417 BYGDEGILLET NYKÖPING	pg 54 11 66 - 5
c/o Viveca Perers Sparrisgången 40	611 45 Nyköping 0155/97179
Ordf. Lars Widén Strogen	611 90 Nyköping 0155/53075

Metallarbetaren Gustaf Eriksson

Bert Persson

Gustav Ericsson föddes 28 september 1820 i Härads sn, i Åkers härad, Södermanland. Fadern var f.d. soldat och kyrkovaktmästare. Gustav Ericsson fick tack vare ekonomiskt stöd från hemsocknen möjlighet att under några år studera vid gymnasiet i Strängnäs. Han tvingades emellertid avbryta studierna p.g.a. dålig ekonomi och kom istället i lära hos en guldsmid i staden, vilket han snart tröttnade på och började istället att vandra runt i bygden och försörja sig med att fuska i guldsmidsyrket, förgylla silver-saker och laga diverse föremål. Under en period arbetade han som smid i Eskilstuna. Vid faderns död 1845 flyttade han hem igen och övertog faderns torp, gifte sig och fick en talrik barnaskara. Hans stora intresse var hembygdens fornminnen, folkliv och språk, som han hellre ägnade sig åt än sitt arbete som metallarbetare. 1860 blev han Södermanlands fornminnesförenings bygdeombud för Åkers och V. Rekarne H:dr. För deras räkning vandrade han runt i bygderna och gjorde fornminnesinventeringar och uppteckningar rörande folklivet, en föga lönande sysselsättning. Han tjänade under åren 1861-1879 301:50 kr. Han började även teckna upp ord på bygdemål, sagor, sägner, visor, ordspråk, seder och bruk, arbetsliv och materiell kultur. Innan han dog 2 februari 1894 hade hans samlade uppteckningar hunnit bli en liten nätt samling på över 7.000 tätt-skrivna sidor, huvudsakligen folio. Dessa förvaras i Landsmålsarkivet i Uppsala. Kopior av en del finns i Vitterhetsakademiens och Nordiska Museets arkiv här i Stockholm. Större delen av uppteckningarna är gjorda på riksspråk men han har även gjort uppteckningar skrivna på dialekt.

Att jag valt just Gustav Ericsson och hans arbete beror på att han är unik som upptecknare. Ingen annan har gett en så total bild av en bygd och livet där. Innan jag går in på hans arbete vill jag ge en liten kort orientering om läget i Sverige under Gustav Ericssons tid.

Han föddes och levde i ett bondesamhälle. 1850, som anses vara året för industrialismens införande i Sverige, levde nästan 90% av Sveriges 3.500.000 invånare på landsbygden och ca 80% var sysselsatta inom jordbruket med binärningar. Det var också en tid med stor befolkningsökning, beroende på att barnadödligheten minskade. 1800 dog 240 av 1.000 födda barn före 1 års ålder och 1850 var siffran 146. Som jämförelse kan nämnas att 1970 var det 11 barn av 1.000. Eftersom man skaffade sig många barn och fler än tidigare överlevde fick man stora barnkullar och 1855 var åldersgruppen 0-15 år den största på landsbygden (35%).

1827 antogs lagen om Laga skifte i syfte att effektivisera det svenska jordbruket. Tidigare bodde människorna samlade i byar där varje bonde hade sin jord uppdelad i en mängd små bitar, s.k. tegar. Tanken bakom detta system var att alla skulle få del av både goda och sämre åkermarker. Följden blev emellertid att efter arvsskiftena blev tegarna så små att man knappt fick plats med en plog. Detta försvårade ett effektivt utnyttjande av jorden. I Laga skiftet bestämdes att varje bonde skulle ha så få och stora åkrar som möjligt och att husen skulle ligga på den egna marken. Därigenom kom byarna att försvinna och grunden för många av våra traditioner försvann. En sådan drastisk förändring

kunde naturligtvis inte genomföras omedelbart och än idag finns oskiftade byar i Dalarna.

Landsbygdens befolkning var ingen homogen grupp bestående av enbart bönder. Förutom de självägande bönderna, fanns där torpare, en grupp som ökade kraftigt under åren 1750-1850, från 30.000 till 100.000. Torparen hade en egen jordbit och några djur att livnära sig på. En annan grupp som ökade under 1800-talets första hälft var backstugusittarna. 1860 fanns över 50.000 i Sverige.

Bland backstugusittarna fanns f.d. pigor, drängar, småbrukare, torpare och soldater som på sin ålderdom tvingats till backstugan. De hade ingen jord att bruka utan fick sin försörjning som extra arbetskraft och lita på andras välvilja. Under nödår fick de ge sig ut på tiggarfärd.

Till landsbygdens underklass hörde statarna. Statsystemet uppkom under 1700-talets senare del, främst i Mälardalen. Statarna arbetade på de stora gårdarna på 1-årskontrakt för husrum, mindre kontant lön och stat som bestod av bränsle, spannmål, mjölk och potatis. I anställningsvillkoren ingick också att statarens hustru skulle hjälpa till med mjölkning.

Exempel på en statarlön under ett år 1887/88:

Städja	10 kr
Kontant lön	80 kr
4,5 hl råg å 10 kr	45 kr
1/2 hl korn å 7,80	3,90
1/2 hl ärter å 9,50	4,75
4 hl havre å 5,50	22 kr
10 hl potatis å 2 kr	20 kr
50 kg sill å 23 öre	11,50
30 l salt å 4 öre	1,20
720 l oskummad mjölk å 7 öre	50,40

Summa: 248,75

På detta skulle stataren försörja en barnrik familj. Ofta började godsägarna driva affär för gårdens statare där de kunde handla på kredit, något som gjorde många statare i det närmaste livegna, då de aldrig hade möjlighet att lösa ut sig. Var det så att man ville och hade möjlighet att flytta fick man vänta till oktober då den s.k. slankveckan inföll. Stataren och hans familj stod helt under godsägarens makt. Statsystemet avskaffades på 1940-talet.

Till de sämst lottade hörde fattig- och inhysehjonerna. 1847 kom en fattigvårdsstadga som inskräpte varje sockens skyldighet att svara för dem som saknade arbetsmöjligheter och medel till sitt uppehälle. Den förbjöd tiggeri. Tidigare hade man rätt att gå runt och tigga om man hade en av socknen utfärdad tiggarrbricka fastsydd på kläderna. Fattigvården bestod av ett snällt tilltaget understöd och i de socknar som hade råd inrättades fattigstugor. Vid mitten av 1800-talet fick mer än 100.000 personer fattigvård. Lika många var inhysehjon, de personer som utauktionerats till lägstbjudande.

Till landsbygdens befolkning hörde även hantverkarna, vars verksamhet reglerades av skråväsendet fram till 1846 då det avskaffades.

Alla dessa grupper hörde till bondeståndet i ständsriksdagen. 1866 fick denna ge vika för mer demokratiska ideer och tvåkammarriksdagen infördes. Det skulle emellertid dröja länge än innan man kunde börja tala om demokrati:

- 1870 fick icke protestantiska trosbekännare rätt att bli ämbets- och riksdagsmän
- 1909 beslutades om allmän rösträtt för män
- 1921 kom lagen om kvinnlig rösträtt
- 1923 fick kvinnor rätt att inneha statstjänst
Kvinnans rättigheter har i alla tider lagstadgats senare än mannens. Som ytterligare exempel kan nämnas
- 1845 lika arvsrätt för man och kvinna på landsbygd
- 1874 gift kvinna erhöill rätt att själv förvalta sin arbetsförtjänst
- 1884 ogift kvinna blev myndig vid 21 års ålder

En viktig faktor i människornas liv var kyrkan som med helvetes- och domedagspredikningar höll dem på den rätta vägen och på alla sätt försökte att hindra människorna att komma utanför kyrkans kontroll. Att utebli från högmässan var helt otänkbart och eftersom varje gård hade bestämda platser kunde prästen snabbt se vem som saknades.

1726 hade antagits det s.k. konventikelplakatet som innebar förbud mot enskilda sammankomster för andaktsövningar, så vida ej en statskyrkopräst var närvarande. Denna förordning upphävdes först 1858 och så sent som 1952 fick man rätt att lämna statskyrkan.

Innan folkskolan infördes 1842 var det kyrkans uppgift att ge människorna kunskaper och då främst i kristendomskunskap. Dessa kunskaper kontrollerades vid husförhören, då alla inom en och samma husförhöringsrote samlades hemma hos någon och blev förhörda av prästen på Luthers Katekes. Om prästen ansåg att man kunde sin katekes för dåligt hade han rätt att vägra folk att ta ut lysning. Husförhörstvånget avskaffades 1888, men har levt kvar på vissa platser in i våra dagar.

För dessa människor var det en ständig kamp för tillvaron. Blev det missväxt ett år fick man ta till gamla knep för att dryga ut mjölet till brödbaket, t.ex. att blanda i bark. Sjukdomar utgjorde ett ständigt hot och sjukdomar (av vilka vissa för oss är helt ofarliga) skördade årligen tusentals människoliv. Som exempel kan nämnas att under 1860-talet dog i genomsnitt 12.246 personer årligen i smittkoppor, mässling, scharlakansfeber, difteri, kikhosta, influensa, nervfeber, paratyfus, dysenteri, kolera och frossa. Ibland drabbades landet av epidemier som t.ex. koleraepidemin 1834, som enbart den tog 12.637 människoliv under ett år.

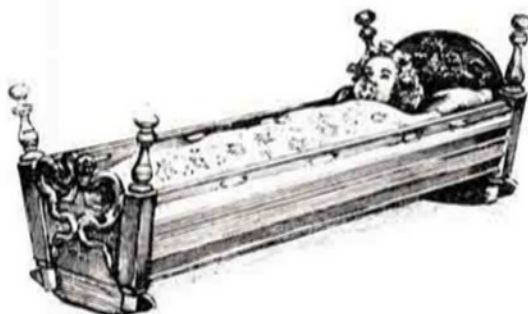
Gustav Ericsson fick under sin livstid uppleva mycket som för oss känns väldigt avlägset och nyheter som idag känns helt självklara. Under hans levnad fick vi en ny kungaätt på Sveriges tron och Sverige bildade union med Norge. 1848 var det revolution i Frankrike, 1861 utbröt amerikanska inbördeskriget och 1871 blev Tyskland ett enda rike. Under 1850-talet fick han vara med om att den första telegraflinjen och järnvägen öppnades och att det första svenska frimärket kom ut.

1860 förbjöds husbehovsbränningen i lag, under 70-talet infördes kronan som myntenhet och telefonen började att tas i bruk och den första strejken ägde rum. 1891 visades den första bilen i Sverige.

Jag har velat ge detta som en bakgrund till det jag har tänkt att berätta för er. Det kommer att handla om vidskepelse, skrock och signeri vid tre viktiga händelser i livet; födelse, bröllop och död. Jag blev förvånad av hur mycket av människornas liv som tycks vara styrt av vidskepelse och skrock. Det är förstås svårt att idag säga hur mycket man trodde på allt detta, men hur många är det inte idag som gärna säger "peppar, peppar" eller som drar sig för att lägga nycklarna på bordet. Vi tror inte direkt på det men man vill inte gärna utmana ödet för man vet ju aldrig...

Vi stiger på i stugan där ett barn har blivit fött. Härinne är man noga med allt som företages, ty genom att utföra de rätta handlingarna kan man hjälpa barnet till ett lyckligare liv.

I dörren möter vi hjälpkvinnan på väg ut med det vatten som barnet först tvättats i. Tittar vi noga så ser vi att det ligger en vigselring och silver i vattnet. Det är ditlagt för att barnet ska bli rikt och ej sakna något under sin levnad. Vattnet får inte slås ut under bar himmel, ty då kan något rå få makt över barnet. Det måste slås ut i ett gammalt hus eller under stugan. Det var tur att de hann avsluta tvättandet innan vi kom in, eftersom det är så att om främmande personer kommer in när odöpt barn tvättas så blir otrevnad en följd. När vi kommer in måste vi gå fram till spisen och röra i elden, manfolk med en käpp och kvinnfolk med handen samtidigt som man säger: "Det lär finnas mindre folk än jag ser jag". Det är en ren säkerhetsåtgärd, ty så länge det finns okristnat barn i huset är det risk för att troll och annat ont kan ta sig in i stugan och som bekant skyr de eld och stål. Därför bör man alltid ha eld brinnande i spisen mellan födelse och dop, för om dörren är försedd med lås eller klinka måste trollen gå genom skorstenen. Man får heller aldrig lämna odöpt barn ensamt utan det måste alltid finnas en vakande person hos det.

Det nyfödda barnet bör om det är en flicka tas upp i manslinter och om det är en gosse i kvinnolinter så får det lycka i frieri och kärlek, man bör dessutom doppa barnets händer och fötter i kallt vatten så slipper det att bli fruset av sig.

Nu vidtager arbetet med att linda barnet. För att barnet skall bli aktsamt om sina kläder i framtiden tar man slitet linne av någon gammal särk eller skjorta, vilket är tur för barnet eftersom nytt linne kan vara väldigt hårt och rivigt. I linnan stoppas också eldstål, synålar, hvitlök m.m. småsaker till skydd mot trolldom. Barnets huvud får inte hörljas så länge det är okristnat ty då blir det mörkrädd. När linnan är tillknuten tecknar hjälpkvinnan ett kors med högra handens lillfinger och säger: "Jesus bevare dig". Därefter läggs barnet på bordet för så länge det är odöpt får det inte ligga i vaggan, ty då blir det elakt och otåligt. Nu gäller det att passa på barnet så att man hinner göra korstecknet över munnen när det gäspar första gången.

Barnet är före dopet utsatt för hot från trollen. Skall man ha någon chans att upptäcka dem får man inte ha talgljus utan tallvedsstickor, för i deras sken kan man se trollen och då försvinner de strax. Om man trots alla försiktighetsåtgärder skulle få en bortbyting så märks det på att barnets huvud växer sig ofantligt stort i förhållande till kroppen. Man hör dem aldrig tala, sällan gå då annat folk ser det, samt äro för övrigt omedvetna om sin tillvaro. Är det så att man vill ha tillbaka sitt eget barn från trollen kan man göra som gumman i sägnen. När hon var säker på att hon hade en bortbyting i sitt hus satte hon på en stor kittel med vatten på elden, gick ut på gårdsplanen och ropade högt: "Nu ska jag koka min byting". När hon sedan tog bytingen och bar den till grytan kom ett vackert och välskapt barn nedfarandes genom skorstenen. Ty hur elaka trollen än må vara så vill de ej se sin egen avkomma förgås.

Nu börjar arbetet med att förbereda dopet. I äldre tid var det tvunget att äga rum inom tre dygn, men nu kan det dröja lite längre. När fadern går runt och tinger faddrar har han en käpp med sig som han slår på enbuskarna med och säger: "Här fäster jag /barnets namn/ skabb och klåda". För att undvika skabb kunde man också ge barnet av faderns urin före dopet. Att vara fadder var en ansvarsfull uppgift, då faddrarnas handlingar hade betydelse för barnets framtid. Det gick inte heller an att välja vem som helst till fadder om det skulle gå väl för barnet, så fick t.ex. ej gifta eller förlovade stå fadder på en gång åt samma barn, ej heller fick man välja någon som stått fadder åt något tidigare barn i familjen, ej heller havande kvinna.

Dopdagen valdes så att det ej ägde rum bröllop någonstans samma dag "ty ingen är så obarmhärtig att vilja det brudfolket skola bli bejakade med mycket barn, som i sådant fall sker". När barnet lindas på dopdagen stoppar man in ett psalmboksblad i linnan innan barnet stoppas ned i den granna doppåsen, som är täckt med kors, silver och stål till skydd mot onda makter på den farliga färden till kyrkan. Psalmboksbladet gör så barnet blir snällt att lösa. När barnet bäres ut för att föras till dopet så bör modern eller någon av hennes bästa vänner se till så att hon möter det i förstugans dörr så blir barnet alltid lyckligt. Föräldrarna följer inte med till kyrkan.

Nu anträdades färden till kyrkan i raskt tempo för då kommer barnet att bli raskt i all sin tid och ej heller rädd för att åka. Kvinnofaddrar måste se till att ha utträttat sina naturbehov innan de ger sig av, för barnet riskerar att bli sängvätare för all framtid om någon av kvinnofaddrarna måste låta sitt vatten under färden till kyrkan.

Väl framme vid kyrkan tar den kvinna som bär barnet till dopet och stöter lätt dess huvud och fötter mot spikhuvudena i kyrkdörren så slipper barnet att drabbas av bölder. Om det är flera barn som skall döpas döper man pojkar och flickor för sig. Döper man flickor i samma vatten som gossar blivit döpta i blir de skäggiga och karlavulna som vuxna. För säkerhets skull byter man vatten efter det att flickorna döpts för den skull att någon av dem skulle vara svag, för då blir pojkarna kläna och svaga som vuxna. Faddrarna får passa på så att de inte sitter med benen i kors ty då drabbas barnet av våtbundenhet. Skulle någon glömma bort sig och barnet drabbas, så kan man söka bot om man uppsöker en klyka som bildats av att två trädstammar har växt ihop. Detta skall göras tre torsdagskvällar i rad efter solens nedgång och så skall man trä barnet igenom denna. Sista kvällen skall man lämna linteret kvar. Har man ingen klyka att tillgå går det lika bra att trä barnet tre gånger genom en otvättad garnhärva.

Efter dopet går alla fram för att titta på barnet, ty ju fler som ser på det ju mindre är risken att barnet blir blygt. Väl hemkommen igen överlämnas barnet ifall det är en gosse till fadern och om det är en flicka till modern som behandlar det med kärleksfulla åtbördor så kommer det att bli ett kärleksfullt barn, därefter lägges det hos modern, en pojke på hennes högra sida och en flicka på hennes vänstra, så blir de måttliga och hofsamma i kärlek. Skulle bäregumman glömma sig och lägga barnet fel så blir det antingen överdrivet eller oförmöget.

När dopet var överständet hade barnet klarat sig igenom den första farliga tiden, och livet fortsatte i vardagens invanda rutiner, som inte var helt riskfria för barnets väl och ve och man hade stor nytta av vad man lärt sig av de gamla. Ville man försäkra sig om att få ett lugnt barn fick man allt se till att vaggan ej gick i tomning. Var barnet oroligt och hade svårt att sova fick man ta till några av de

gamla vaggvisorna man lärt av mommor, som t.ex. "Ro, ro katten har skägg", "Gubben och gumman skulle mota vall". Hjälpste inte det fick man söka orsaken till barnets oro och börja tänka efter om man kanske glömt att kasta tre linneklutar i vattnet, som muta åt näcken, när man tvättat barnkläder i sjön, eller kanske hade man glömt att spotta för sig eller glömt eldkolen i barnets orenligheter när man kastade ut det och det hade råkat komma på en plats där älvorna brukade dansa. Om så vore fallet så fanns ingen säkrare bot än att offra. Det tillgick så att man tog av barnets hår samt naglar av varje finger och tå, men man fick inte använda sax när man ansade barnets naglar. Detta inlindades i en lapp av det lintyg som nyttjats närmast kroppen. Så gjorde man tre dockor av barnets kläder som haft beröring med barnets urin och i varje docka insattes en knappnål. Dessa dockor jämte det sammanbundna byttet med naglarna och håret nedgrävdes vid närmaste lövträd en torsdagsafton sedan solen gått ned samtidigt som man säger: "Ta de där å lek med å låt bli /barnets namn/". Vid svårare fall var det bäst att uppsöka allmänna offerställen som t.ex. jättegrytor, alfkvamar. Vid dessa ställen har man hittat lämningar av sådana offer. Är det så att man inte vet vad som orsakat barnets oroligheter får man gå till kyrkogården och ta kvistar av nio slags lövträd och röka barnet med eller också bränna av krut under vaggan.

Om man skulle tappa något när man bär på barnet är det säkrast att släppa barnet handlöst till golvet, om det så bara är från en obetydlig höjd, annars drabbas barnet av fallsjukan. Får barnet tänder tidigt betyder det att det snart kommer syskon i familjen, kommer de dessutom först i överkäken så blir de skvalleraktiga i livet. När sedan den första tanden lossnar är det bäst att låta barnet svälja den så slipper det tandvärk i framtiden.

Ifall barnet stannar i växten kan det bero på att det i något oöverskådligt ögonblick krupit genom ett fönster, eller att någon har klivit över barnet och inte klivit tillbaka samma väg, eller gått runt och sen inte gått baklänges tillbaka samma väg. När barnet blivit så stort att det skall börja lära sig att läsa måste det ske under den tid på året då dagarna blir längre, annars får det dåligt minne. När kvällen kommer får barnet definitivt inte se sig i spegeln för då drabbas det av sjukdom

Sjukdomar är mycket vanliga och däribland frossa, som dessutom är en vanlig dödsorsak. Den första frossan som drabbade barnen kallas ältfrossan, är den ofullständig utbruten kallas den lönnälta och den kan man få att bryta ut genom att ge barnet modersmjölk ur en sko som tillhört en lönnhora. Finns inget lascivt fruntimmer i omgivningen kan man ta tre vigselringar och binda på den sjuke och avskava lite grand från dem och ingiva i barnet. När väl frossan utbrutit finns en mängd sätt att bota den. Gustav Ericsson nämner 22 olika sätt, som t.ex. spisen sopas ren och en enda sorts virke bränns till kol. Med dessa kol stöps i vatten över den sjuke och för varje kol nämnes en sak till dess att ett kol sjunker. Av samma sak som nämns när kolet sjunker tages något och binds på amen samt ingives något. Är det av djur så måste det vara av motsatt kön, eller så tar man nio enkronor, nio kamferkorn och nio saltkorn som lindas eller binds fast under en fingerborg vid pulsen på vänstra armen, samtidigt ritas nio kritstreck över dörren sedan utstrykes ett streck för varje frossdag. Skulle frossan sluta innan alla streck är utstrukt, så får man inte stryka ut dem och är några av kornen kvar under fingerborgen så måste de förstöras. Man kan också ta kattlort och binda på den sjukas puls, men det måste vara från en katt av motsatt kön. Det går också bra att bli av med frossan om man på nio papperslappar skriver, "från oro te ro" och sen sväljer en lapp för varje frossdag.

Efter det att barnen har "stått på gången", konfirmerats, så får de börja delta i ungdomens nöjen och under danskvällarna börjar man se sig om efter en blivande äktenskapspartner. I hushållsarbetet har flickorna möjligheter att påverka antalet friare, ty är hon snäll mot kattor får hon gott om friare, snäll fästman och vackert bröllopsväder, skulle hon däremot spilla skurvatten på golvet eller ta för mycket tvättvatten i fatet då hon tvättar sig blir det ont om friare och dem hon får är fyllehundar.

Vill hon se vem som skall bli hennes fästman gräddar hon tre pannkakor och saltar varje med tre nävar salt, går ut och sätter sig på brunnslocket och äter upp dem utan att skratta, därefter får hon inte dricka något på ett dygn. Då kommer hennes blivande fästman i drömmen och bjuder henne att dricka. Är det så att hon är kär i någon får hon inte ta emot en nål i present för då sticks det hål på kärleken.

Vill man få en flicka att svara sanningsenligt i kärleksfrågor skall man ta ett korphjärta eller höger fot av en uv och lägga på hennes bröst medan hon sover.

Kyrkan hade genom århundradens propaganda inpräntat vikten av att en flicka skulle vara mö vid äktenskapets ingång och för att utröna om så är fallet tager man en loppa och lägger i ett glas öl och ger henne att dricka, låter hon då sitt vatten är hon ej mö.

Om en pojke har den oturen att hans kärlek är obesvarad behöver han inte misströsta för det finns en mängd knep att ta till för att väcka en flickas kärlek, mer eller mindre obehagliga. Verksamma medel är hjärtan av olika djur, blod från fladdermöss och sig själv, omgadd och omgalla och diverse saker man haft i armhålan. Bränner man ett hjärta av en duva på en yxa så blir hjärtat vammare på den man älskar, man kan också ha ett harthjärta i vänstra skon när man trampar flickan. Vill man vara riktigt säker bör man ha ett svalhjärta under tungan eller ett nötskal med omgalla i munnen när man kysser den man har kär. Har man turen att få tag på en fladdermus tar man blodet från den i en näsduk och torkar flickan i ansiktet med den. Är det så att man inte har tillgång till vare sig hjärtan eller fladdermöss kan man ta en sockerbit och lägga under vänstra amen tre torsdagsnätter och sedan dela den i tre delar innan man smyger ner den i flickans kaffe. Ett sätt som kanske inte är att rekommendera är att ta ägonhår från en levande varg och ge till flickan.

Har man hittat den som man vill ha till äkta hälft och föräldrarna har godkänt parten i fråga är det dags att ta ut lysning. Det måste ske när månen är i ny om äktenskapet skall bli lyckligt. Vill den blivande hustrun få valde i huset så måste hon sova en natt i brudgumsskjortan. När lysningen tagits ut börjar ett febrilt arbete med bröllopsförberedelserna, folk skall bjudas in och mat skall förberedas. Man måste nu taga väl vara på de djur som är ämnade för bröllopssläkt ty om något av dem blir rivet av vargar så kommer en av makarna att dö snart. Man får ej heller slamra med kärnen i köket när bröllopsmaten görs i ordning då det förebådar ett stormigt äktenskap.

Så har då bröllopsdagen kommit och tidigt på morgonen kommer brudkläderskan till gården för att hjälpa till med att klä bruden. Är det snö och stormig väderlek vid dagen för vigseln blir äktenskapet likadant. Regnar det däremot i kronan sedan den tagits på blir bruden rik. Bruden får absolut inte använda "snörvärk" eller spännen i skorna ty då får hon mycket svåra barnsängar. För att hon skall få överflöd av alla ting lägger man pengar, säd, nöthår, fjädrar m.m. i hennes skor. När bruden fått på sig skorna bör hon under tystnad bege sig ut i fähuset och mjölka en ko. Hon kan därigenom försäkra sig om ymnig avkastning i ladugården. Det sista som sätts på bruden är kronan. Vet hon med sig att hon inte är mö, bör hon lägga någon betäckning under själva kronans öppning, annars drabbas hennes barn av ondskefullhet. Nu när hon är färdigklädd bör hon vara vaksam och hålla utkik efter brudgummen för om hon ser honom först så blir han ej sträng mot henne.

Medan hon väntar på brudgummen kan hon passa på att i full brudstass krypa genom en sele så har hon försäkrat sig om lätt barnsbörd. Om hon varje gång hon sätter sig, när hon är brudklädd före vigseln, lägger så många fingrar under sig som hon önskar barn och sitter på dem tills de domnar så går hennes önskan i uppfyllelse.

När bröllopsföljet gett sig av till kyrkan stannar värdparet och föräldrarna hemma för att duka bröllopsbordet. Det sker under största tysthet för att inte bröllopsgästerna skall bli oeniga och för att brudparet inte skall bli trötsamma i äktenskapet. Vill man att gästerna inte skall äta för mycket blåser man under duken så att bubblor blir synliga.

Överallt där bröllopsståten drar fram riktas allas blickar mot kronan, för att se efter om den blänker ordentligt, om inte är det ett säkert tecken på att bruden inte är mö. Likaså avslöjas bruden om en av hästarna gnägger under färdens. Längs brudståtens väg företages inga förändrade arbeten eftersom det då skulle betyda olycka för brudparet. Likaså är det viktigt för brudståten att jämnt följas åt så nära som möjligt och med jämna mellanrum, ty då blir de nygifta i all sin tid eniga och vid jämnt lynne. Att äktenskapet ej är välbetänkt och därför kommer att bli olyckligt avslöjas om en häst stegrar sig under färdens eller om något stjälpel av ett av fordonen.

Framme vid kyrkan måste klädseln rättas till innan man tågar in, brudgummen med alla manliga gäster först och därefter bruden med brudpigor och kvinnliga gäster. Att vara brudpiga var ett riskfyllt hedersuppdrag som kunde leda till flintskallighet. Alla visste ju att brudpiga som följde en brud som var kränkt tappade håret.

Väl inne i kyrkan gällde det för brudparet att stå tätt tillsammans under hela akten så att inte onda ögon hade möjlighet att komma mellan dem och skapa osämja. Den som ville vara säker på att bli den som styrde och ställde i hemmet skulle se till att stå något framför den andre. Vände sig någon av parterna om under vigseln sas det att den såg sig om efter en ny äktenskapspartner och skulle därför överleva den andra. När ringen skulle överlämnas var spänningen stor för om den var för trång blev äktenskapet svårt.

När bröllopsståten återkom till hemmet, borde bruden om hon red, spänna upp sadelgjorden och om hon åkt vagn spänna upp alla seltygen, så kom hon att få lätta bamsängar. Därefter gick hon runt i fähusen, in i mjölkrummet och drack av mjölken och in i boden och åt lite av varje som där fanns så fick hon lycka med djuren och ymnighet i allt.

Därefter vidtog ett hårt arbete för värdfolket att få in alla gästerna, ty ingen ville vara så högmodig att gå in först, utan det skulle trugas i det oändliga. Det hände ofta att värdparet fick gå runt och leta efter folk i gårdens uthus och dra dem in i bröllopsstugan. Det var då viktigt att man fick in folket i rätt rangordning för alla var väl medvetna om i vilken ordning man hade rätt att komma in och ett fel i "etiketten" kunde skapa våldsam osämja. När alla kommit in började en måltid som tog nästan hela första dagen i anspråk. En meny bestående av 10-20 olika rätter var ett måste och bruden var tvungen att smaka på all mat som fanns för att inte bli lysten i framtiden, av samma orsak borde hon bita i bordduken innan hon satte sig och när hon reste sig från bordet.

Efter maten vidtog dansen och spelmännen fick nu jobba hårt för spelpenningen. Om en sträng brast under spelet, vilket mycket lätt kunde hända eftersom spelmännen deltagit med sitt spel hela dagen omväxlande utom- och inomhus, var det ett otvetydigt tecken på att bruden ej var mö. Skulle strängen gå av när fiolen vilat betydde det att bruden någon gång blivit våldtagen och "därför var ursäktligare". Det var ju allmänt bekant att varje kvinna från tidernas början förordats att föda 7 barn men eftersom brister fanns hos somliga så måste andra föda desto fler. Om havandeskapet skulle låta vänta på sig efter vigseln kunde man hjälpa naturen på traven genom att slå kvinnan tre gånger över gumpen med en käpp som man slagit ihjäl en orm under vinterhalvåret. Hjälpte inte det kunde man ge kvinnan suggmjolk. Det var så effektivt att hon kunde bli havande t.o.m. utan fysisk aktion. Sjukdomar och lyten hos barn ansågs allmänt bero på moderns handlande under havandeskapet. En vanlig sjukdom var fallsjukan och den blev följden om den havande kvinnan klivit över kullfallen gårdsgård, gått genom någon lycka, tappat något när hon haft barnet på armen, gått i fähuset utan förkläde, mött en kvinna med två förkläden, mött någon som burit en säck som ej varit riktigt fylld, kommit in till någon som suttit och vävt, om hon glömt att lösa upp alla knutar i väven om den ej blivit färdigvävd innan värkarna börjat, gått i kyrkan på större helgdag, sett kreatursslakt och gått därifrån innan all hud var avtagen och köttet styckat bland annat. En del av dessa orsaker kunde oskadliggöras om man spottade efter sig.

Harmynthet uppkom hos barnet om modern sett huvudet på en hare, eller sett en stock med en yxa eller kil inhuggen i den. Andra saker som havande kvinnor borde tänka på: att ej gå barhuvud, ty då fick barnet onskor, ej gå under ludna skinn som var upphängda, av det kom utslagssjukdomar, att inte blåsa i ugnsluckan ty då fick barnet skabb, att inte bära spinnrock baklänges för då föddes barnet baklänges under svåra smärtor, att inte se skarpt på solen om hon inte ville ha ett korsögt barn, att barnet blev vindögt om hon såg i väggsspringor, att om hon såg en slingrande om fick barnet olägenheten att slingra med huvudet. Detta kunde emellertid botas om man slog barnet med en om, att barnet talade i näsan om hon kom i beröring med ett svin men det försvann om man tog barnet och slog till ett svin, att barnet fick födelsemärken om någon kastade något på henne, att barnet kom att förlora förståndet om hon såg på när en höna slaktades.

Listan skulle kunna göras betydligt längre, men detta räcker nog för att förstå att havandeskapstiden var en farofylld tid.

Förlossningsplågorna kunde lättas om man tog av ringarna och löste upp håret och lät det hänga fritt. Man kunde också skicka efter en person som man visste hade skiljt på en orm och groda och låta denne omfamna den lidande och lyfta henne tre gånger. Att dricka vatten i vilket man kokat ägg fungerade också som smärtlindrare. Var barnsängskvinnan ogift eller alldeles utom äktenskapet stående, fick ej samma medel användas som för hustrur och ärbära frånfälles änkor. Det räckte då med att man avlockade eller avtvingade kvinnan namnet på den som var skyldig till fostrets upphov.

Sedan barnet var fött så fick inte modern kamma sig så länge barnet var odöpt ty då fick barnet besvär med mycket löss. Hon måste sedan tänka på att alltid bära stål på sig när hon steg ur sängen, tills hon blev kyrkotagen. En nybliven mor ansågs av kyrkan som oren och var därför hotad av trolldom och annat ont. Hon var därför tvungen att iakttaga största försiktighet och borde ej före kyrkotagningen gå utanför gränsen till hemmets ägoområde. En sägen vet att berätta om en kvinna som var ute och gick i skogen med sitt döpta barn på armen, men var själv icke kyrkotagen. Hon fick då höra hur någon ropade att hon skulle lägga ifrån sig barnet. Det var trollen som ville henne ont men som inte vågade närma sig henne p.g.a. det kristnade barnet.

Foto: Nordiska Museet

Då en hustru skulle till kyrkan för att kyrkotagas borde den som är värdinna under hennes bortovaro kasta ut eldkol genom dörren innan hon lämnade huset och om kvinnan klev över dei så var hon skyddad. Kyrkotagning var en ceremoni där den orna kvinnan skulle renas innan hon fick stiga in i kyrkan. Den tillgick så att när hon anlände till kyrkan för första gången efter förlossningen så möttes hon i kyrkdörren av prästen som läste välsignelse över henne, därefter var hon åter igen berättigad att besöka kyrkan. Då hon for hem från kyrkan tog hon ett björkris med sig och när hon kom hem tog hon av sig kläderna och lade dem på barnet. När hon avklätt sig till egen bekvämlighet, tog hon björkriset och slog på barnet och sade: "Nu skall du bli snällare än du varit förut".

Eftersom döden var en högst reel företeelse och kunde få ödesdigra följder för familjen var man uppmärksam på förebud om dödsfall. När man eldade i spisen tittade man noga efter om det syntes s.k. bårkläder. Det var sammanhängande flingor av sot. När man sedan satte grytan på elden lyssnade man efter om det skrek i grytan. Vissa djur kunde även komma med förebud om dödsfall i huset eller släkten; om tuppen gol eller skator skrattade om kvällen, om ekorrar sprang och tittade i fönstren, om hundar grävde gropar i jorden. Dödsfall i släkten var att vänta om man drömde att man tappat tänderna. Man fick se till så att man inte fastnade med foten i dörren för det innebar att man klämde ut någon ur släkten.

Julaftonen var en alldeles speciell högtidsdag och om man ville kunde man få besked om vilka i hushållet som skulle dö under det kommande året. Gick man runt huset ett varv motsols då allt folket satt och åt kvällsvard och sedan tittade in genom ett fönster såg man dem som skulle dö under året sitta huvudlösa vid bordet. Reste sig någon från bordet och det knäppte i stolen så att den som satt närmast hörde det skulle den personen dö innan det kommande året var slut. Skulle man dessutom tappa sked eller kniv när man satt vid julbordet så visste man att man inte hade så långt kvar. Ville man absolut ha besked om vem som skulle dö under kommande år ställde man alla skor i en rad innan man gick till sängs.

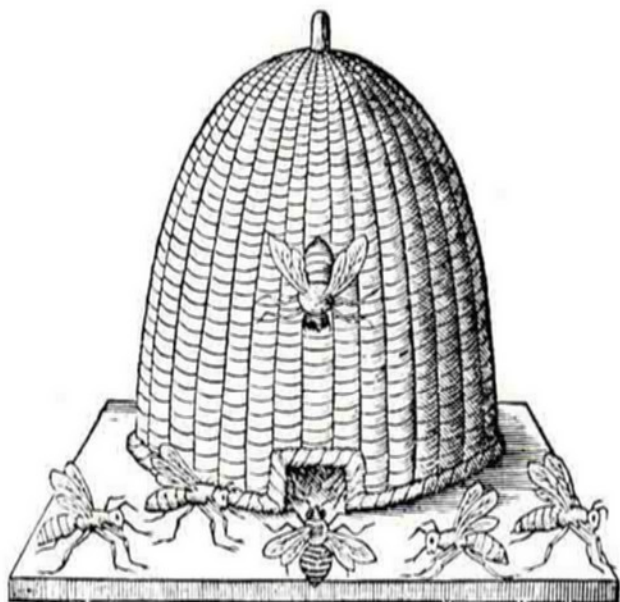
Den vars sko var rubbad när man vaknade på morgonen hade fått sin dödsdom.

Förr eller senare drabbades varje hushåll av dödsfall och när någon låg svårt sjuk i huset så borde man ställa klockan när dödskampen började. Man plockade också bort kuddar som man misstänkte att det kunde finnas hönsfjädrar i eftersom de försvårade dödskampen. För att underlätta dödskampen rörde sig alla under tystnad och undvek att bullra och gå i dörren. Dessutom drabbades den som gick i dörren i hus där dödsarbete pågick av fallsjukan. Måste man absolut lämna huset så fick man krypa genom fönstret. Blev dödskampen svår och lång borde man flytta på den döende ty det kunde vara rå i det hörnet där sängen stod. Hjälpte inte detta kunde man hjälpa till att förkorta kampen genom att sprätta upp sömmarna i skjortan eller särken, bryta av synålär över den döende eller sätta ett brinnande ljus i dennes händer. När ljuset brunnit ut eller slocknat så slocknade också livet.

Så fort som möjligt efter dödsfallet sattes en yxa eller kniv ovanför dörren för att hindra troll och andra onda makter att ta sig in i huset. För att skydda den döde lades genast en psalmbok under hakan och en kopparslant på varje öga och man sjöng en psalm.

När liket legat några timmar skickade man efter två kvinnor som skulle tvätta liket och sköta svepningen. Var man besvärad av vägglöss skulle man passa på vid liksvepning och obemärkt smyga ned några löss i svepningen så följde de andra efter. När liket sveptes skulle man sammanhäfta fötterna med nål och tråd, så gick den döde inte igen. För att vara på den säkra sidan kunde man också lägga saker i kistan som den döde tyckt mycket om. På Strängnäs kyrkogård hittades 1840 en kvartsbutelj med gott och starkt brännvin.

Efter det att liket blivit svept fick det inte bärsättas i hus där det fanns säd eller frösaker som var ämnade att så, ty de förlorade all gröningskraft.

När liket avsjungits och kistan lyfts upp måste bärarna sparka omkull stolarna på vilka kistan hade stått innan man bar ut den ur stugan, för att hindra den döde att gå igen. Fanns det bikupor på gården fick man inte bära liket förbi dem. Fanns ingen annan väg måste man lägga jordtorvor på flustret och taket annars dog alla bin. Under kistan hade det stått en skål med vattnet som man tvättat liket med, tog man av det vattnet och gjorde ett kors i ansiktet på den döde innan locket spikades på och sedan följde efter likfärden en bit på vägen och stänkte vattnet åt olika håll så hade man lagt ut hinder som den döde inte kunde passera när han gick igen.

När kistan hade sänkts i graven måste huvudets vänstra man och fötternas högra dra åt sig bärlisten och mellanbärarna släppa ned sin list i graven för att undvika att utsätta sig för obehag.

Eftersom människorna var så beroende av att hålla sig friska och att ha lycka med husdjur och jordbruk fanns en mängd sätt att uppnå detta på mer eller mindre övernaturlig väg.

Att redogöra för allt detta skulle bli för långdraget och därför avslutar jag med en del föreställningar som har med påsken att göra.

Den inleds med Dymmeln som ingår onsdagen före långfredagen klockan tolv och räcker till påskafton klockan tolv. Under denna tid bör man ej spinna för då visar sig mycket ormar, ej heller bör man nämna löss eller annan besvärlig ohyra eller olägenhet, ty då får man mycket dörav under sommarens lopp. Ugnssopan bör man noga vaka över för den vill trollkärringarna gärna ha till sin Blåkullefärd. Rita korstecken på fähusdörrar och sätt stål i gödselhögen så har trollkärringarna inte makt att ta något kreatur för att göra sin blåkulleresa.

Vill man sin granne ont bär man sina sopor och kvastar på dennes backe så får han loppor i överflöd. Askan som blir under denna vecka är bra att spara för den är utmärkt bl.a. som botemedel mot löss hos boskapen.

Innan solen går upp på långfredagen bör modern bäsja sina barn med ris så bliva de desto lydigare resten av året. Hon får inte ge barnet di så länge solen är uppe, ty då får barnet utslagssjukdomar. Man får inte äta någon slags mjölkmat utan gröt. Man får inte heller dricka något under långfredagen för då svettas man mycket under sommaren. Man får inte bära in vatten långfredagen för då blir det mycket flugor och mygg. Måste man absolut hämta vatten skall man först bära med fingerborgen tre gånger och därefter kan man få avhjälpa det verkliga behovet. Gå inte heller barfota under långfredagen för då stöter man tårna om sommaren därefter.

Påskaftonen kallas för stumplörda'n och är trollpackornas resdag till Blåkulla och då skjuter man med påksmällare för att skrämja bort påsk- och trollkärringar och för att de som flyger i luften skall falla ned, men se till att ni har spjället i spisen stängt så de inte faller ned i huset.

Går man upp i gryningen på påskdagen så kan man få se solen dansa. En präst som har läst sin bok rätt han kan denna dag se vilka som varit på resa till Blåkulla under dymmelveckan. På påskdagen får gammelmisse (fan själv) vänskapsbesök av skatorna och trollkärringarna.

K.A. Blomquist,
Blomsterbacka, Ärla s:n
född 13 maj 1871.

Hambopolka...

